

Učební strategie studentů VŠ během distanční výuky – didaktická studie

VERONIKA RŮŽIČKOVÁ, ŠTĚPÁNKA SYROVÁTKOVÁ

Summary

The study is focused on learning strategies used by students of the study programme "Kindergarten Pedagogy" during distance learning of the two-term unit Music Education in Kindergartens. The aim of the research is to find out what study materials were used by students the most during distance learning, which parts of curriculum troubled them, and which were the successful learning strategies. The research survey combines both the qualitative and quantitative approach based on responses of students listed in the questionnaire.

Motto: „Když se hudebce člověk věnuje a „neplave v ní“, tak ho to pak mnohem více baví.“ (studentka prvního ročníku)

Výchozí situace

Didaktická studie je zaměřena na vyučování studentů prvního ročníku, kteří byli zasaženi ve školním roce 2020/2021 distanční výukou od prvního okamžiku zimního semestru, kdy ještě neměli žádné zkušenosti s vysokoškolským studiem. Jejich úkolem na Katedře hudební výchovy a kultury je najít společnou řeč s hudbou a (kromě hry na klavír) absolvovat blok předmětů Hudební výchova pro MŠ 1 a 2, jejichž obsahem je hudební teorie i pěvecký a rytmický výcvik¹. Vstupní úroveň hudebních zkušeností studentů je velmi rozdílná – ke studiu nastupují absolventky středních pedagogických škol, konzervatoře i studentky a studenti bez jakékoliv hudební praxe. Snahou pedagoga je naučit hudební teorii i praktické dovednosti všechny. K tomu slouží i zjišťování znalostí studentů, jejich potřeb a praktikovaných učebních strategií – ty jsou definované jako „posloupnost činností řazených tak, aby bylo možné dosáhnout učebního cíle“².

Organizace distanční výuky

Ve sledovaném zimním a letním semestru školního roku 2020/2021 probíhala kvůli pandemické situaci distanční výuka hudebních předmětů pravidelně na platformě Microsoft Teams. Kvůli snížení zátěže studentů on-line výukou byla každý týden dvouhodinová lekce (při prezenční výuce koncipovaná jako 2 × 45 minut) realizována jako 45minutové on-line setkání, po kterém následovala 45minutová samostatná domácí příprava – v libovolném čase podle individuální volby studentů. On-line část obsahovala warm-up úvod s rytmickým výcvikem, následoval výklad a procvičování teorie s odpovídáním do chatu nebo práce ve skupinových místnostech. Závěr hodiny byl věnován zpěvu.

K samostudiu byly poskytnuty elektronické opory – digitální materiály v e-learningovém kurzu v prostředí Moodle (výklad, pracovní listy sloužící k procvičení hudební teorie i hudební ukázky), interaktivní cvičení v aplikaci LearningApps, zvukové soubory i videa k nácviku pěveckého repertoáru. Vyjmenované aktivity byly připraveny autorsky. Kromě toho byly v on-line hodinách využity materiály z YouTube a poskytnuty

odkazy na doplňující zábavné hudební aktivity (Beatmaker, Musiclab a Blob-opera) i na hudební aplikace pro telefon (ladička, metronom, piano, NoteTrainer).

Metodologie a etika výzkumu

Širší výzkumný problém „jak zvládat distanční výuku hudebních disciplín na vysoké škole“ byl zúžen do výzkumných otázek zaměřených na organizaci výuky, obtížnost učiva, studijní zdroje, negativa i pozitiva distanční výuky, učební strategie a postřehy studentů. Jednotlivé otázky vyplynuly v přípravné fázi výzkumu z diskuzí vedených při výuce se studenty i z rozhovorů s ostatními učiteli.

Výzkum se opírá o triangulaci dvou metod³

I. dotazníkové šetření s kvantitativním vyhodnocením

– část dotazování s uzavřenými, případně polouzavřenými otázkami

II. dotazníkové šetření s kvalitativním vyhodnocením

– část dotazování s otevřenými otázkami

Dotazníkové šetření s kvantitativním vyhodnocením obsahuje položky následujícího typu: dichotomické otázky, řazení odpovědí v určité škále, přidělování preferenčních bodů pomocí hvězdiček. Dotazníkové šetření s kvalitativním vyhodnocením obsahuje dvě textové položky – první získává reakci na otázku pomocí rozvinuté dlouhé

odpovědi a druhá je tvořena volným prostorem pro zapsání jakéhokoliv komentáře k hodnocení distanční výuky (s pobídkou k napsání libovolných vlastních postřehů a připomínek). Byla provedena transkripce odpovědí do shrnujícího protokolu a obsahová analýza textu pomocí metody otevřeného kódování. „Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů.“⁴ Metoda umožňuje zachytit podstatu sdělení, protože „otevřené kódování odhaluje v textu určitá témata“⁵.

Byla respektována etická pravidla výzkumu, vyplnění dotazníku studenty bylo dobrovolné a anonymní, nebylo součástí plnění podmínek předmětu. Proběhlo seznámení s důvodem sběru dat a jeho účelem. Plnoletí respondenti udělovali vyplněním dotazníku explicitně vyjádřený souhlas s následným zpracováním svých odpovědí a dostali možnost seznámit se s výsledky výzkumného šetření.

Sběr a vyhodnocení dat

Šetření se týká výuky ve školním roce 2020/2021, výběr vzorku respondentů byl záměrný (studenti daných předmětů), technicky byl sběr dat realizován na platformě Microsoft Forms (Tabulka č. 1). Návratnost dotazníku byla 77 % (odpovědělo 47 z 61 obdeslaných studentů).

Tabulka č. 1 Stěžejní položky dotazníku

I. Kvantitativní část výzkumu – s uzavřenými a polouzavřenými otázkami
Organizace výuky
Poloviční podíl on-line výuky při distanční výuce je dostatečný? Ano 98 %; ne 2 %
Kolik procent z celkového času distanční výuky by podle vás mělo být v ideálním případě realizováno on-line formou? Méně než polovina 12,8 %; polovina 40,4 %; více než polovina 46,8 %
Obtížnost učiva
Která část výuky pro vás byla nejobtížnější? Hudební teorie 55,4 %; pěvecký výcvik 34,0 %; rytmický výcvik 10,6 %
Která část hudební teorie vám činí největší potíže? Mollové stupnice 31,9 %; transpozice 27,7 %; akordy a jejich obraty 14,9 %; hudební názvosloví 12,8 %; intervaly 6,3 %; durové stupnice 4,3 %; kadence 2,1 %

aktuální výzvy pro hudební výchovu

Využívané studijní zdroje
Do jaké míry jste využíval/a při samostatné práci v průběhu semestru následující zdroje? (1 málo využívány – 5 nejvíce využívány) Zvukové soubory 4,07; videonahrávky písniček 4,02; notové materiály 3,89; slovníček hudební terminologie 3,70; e-learningový kurz v prostředí Moodle 3,61; poznámky z on-line hodin 3,35; odkazy na YouTube 2,52; cvičení připravená v LearningApps 1,50; doporučená literatura 1,50
Využíval/a jste jako podporu i konzultační on-line hodinu? Ano 23 %; ne 77 %
Využíval/a jste při samostatné práci další studijní zdroje (jaké)? Ano 26 % (poznámky ze ZUŠ, SPgŠ, internet, doučování); ne 74 %
Seřadte vyjmenované zdroje podle důležitosti při přípravě na zápočet e-learningový kurz v prostředí Moodle 34,0 %; on-line výuka 34,0 %; poskytnuté notové materiály 17,0 %; videonahrávky písniček 8,8 %; slovníček hudební terminologie 4,3; zvukové soubory pro rozepívání 2,1 %; poskytnuté odkazy na YouTube 0 %
Hodnocení specifík distanční výuky, materiálů, komunikace, vlastního pokroku
Co bylo největším negativem distanční výuky? Absence studentského života 38,3 % Nutnost samostatné práce při procvičování hudební teorie 19,1 % Nutnost samostatné práce při nacvičování pěveckého repertoáru 17,2 % Absence společného hudebního zážitku 12,7 % Izolace od vyučujících 12,7 %
Co bylo největším pozitivem distanční výuky? Možnost absolvovat výuku z domova bez dojíždění do školy 36,2 % Možnost organizovat si čas studia více podle vlastních potřeb 23,4 % Masivní poskytnutí digitálních materiálů 19,2 % Možnost natočit videa namísto předvedení pěveckého repertoáru naživo 17,0 % Psaní testu on-line 2,1 % Možnost vypnout kameru 2,1 %
Byly poskytnuté materiály pro vaši přípravu dostatečné? (Popř. napište do volby Jiné, co jste postrádal/a) Ano 100 %; ne 0 %
Byla komunikace mezi vyučující a studenty dostatečná? (Popř. uveďte do volby Jiné, co jste postrádal/a) Ano 100 %; ne 0 %
Jak subjektivně hodnotíte vlastní pokrok a rozvoj svých hudebních kompetencí během distanční výuky? Žádný 2,1 %; mírný 57,5 %; významný 34,1 %; obrovský 6,3 %
Domníváte se, že by váš pokrok byl při prezenční výuce větší? Ano 27,7 %; nevím 40,4 %; ne 31,9 %
II. Kvalitativní část výzkumu – s otevřenými otázkami (data jsou součástí obsahové analýzy)
Učební strategie, zpětná vazba pro vyučující
Jakou radu byste dali ohledně distanční výuky novým studentům?
Co byste vzkázali svým vyučujícím?

Obsahová analýza otevřených otázek – v položce dotazníku „Jakou radu byste dali ohledně distanční výuky novým studentům?“ je skryta otázka na úspěšnou učební strategii. Objevovaly se odpovědi reprezentované pojmy čas, organizace, rozvrh, úkoly,

konzultace, příprava, předstih, pravidelnost, přednášky, on-line, připojení, prostředí, studium, klid pro studium, soustředění, zápisky, pracovní listy, zvládnout, nebát se, nestrestovat se, motivace, naděje, podpora, nevzdávat se, nerežignovat, pomoc, domluva,

řešení, kontakt, komunikace. Tyto pojmy byly sdruženy do kategorií: organizace času (pravidelnost, včasnost, průběžnost), zdroje a prostředí (výklady, studium, on-line, připojení, klid, soustředění), postoj ke studiu (nevzdávat se, nebát se, motivace, naděje) a podpora (pomoc, komunikace, kontakt, konzultace, společně). Kategorie byly dále dimenzionalizovány pomocí jejich vlastností: důležitá organizace času, vhodná zdroje a prostředí, odhodlaný postoj ke studiu, vzájemná podpora.⁶

9 Otázka „Co byste vzkázali svojí vyučující (např. PROČ jsou pro vás určité partie učiva obtížné, co z vašeho pohledu při hodinách funguje a co nefunguje, připomínky, náměty, doporučení...)?“ byla metodicky řešena stejným způsobem – ze shrnujícího protokolu byl text převeden na pojmy, ty sdruženy do kategorií, nakonec byly kategoriím přiřazeny dimenze. Výsledkem jsou kategorie: živá komunikace (zpětná vazba, kontakt, lidskost, ochota, emoce trpělivost); aktivní procvičování (rytmus na probrání, zapojení se, cvičení, pracovní listy, cvičný test), obtížná hudební teorie (nová, neznámá, problém, stresující, strach, zvládnutí, náročná), příznivé hodnocení (spokojená, poradit, přínosné, smysluplné, palec nahoru, funguje); užitečné náměty (dělený test, více LearningApps, pustit zpětně, nezpívat hned ráno).

Interpretace a diskuze výsledků

10 Z výsledků kvantitativního šetření vyplývá, že 50% podíl on-line hodin na distanční výuce je považován za dostatečný, přesto významná část studentů navrhovala i vyšší počet on-line hodin. Obtížnou pasáží učiva je hudební teorie, zejména mollové stupnice a transpozice. Pro samostatnou práci v semestru studenti nejvíce využívali audio a video nahrávky, pro přípravu na splnění zápočtu (test) pak využívali kurz v prostředí Moodle a on-line hodiny (prezenčně i ze záznamu). Přibližně čtvrtina dotazovaných využila možnost on-line konzultace, čtvrtina doplnila poskytnuté studijní materiály z jiných zdrojů. Za největší negativum distanční výuky studenti považují absenci student-

ského života a nutnost samostatné práce, za největší pozitivum možnost studovat z domova bez dojíždění do školy a organizaci času podle vlastních potřeb. Poskytnuté materiály a komunikaci s vyučující považují za dostatečné. Pouze 2,1 % zúčastněných nezaznamenala pokrok ve svých hudebních kompetencích (možná studentka konzervatoře?), 6,3 % naopak označilo svůj pokrok za obrovský. Neobjevil se převažující názor na to, jak by vypadal pokrok při prezenční výuce.

Z kvalitativní části výzkumu vyplývá, že studenti doporučují jako učební strategii zejména systematickou časovou organizaci studia – pravidelnost, včasnost, práci v průběhu celého semestru – toto zjištění bylo jasně převažující. Dále se objevovala potřeba materiálního zajištění – kvalitního připojení k on-line hodinám, klidného místa na soustředění, zajištění studijních opor. Výrazným a emotivním nábojem strategií byl postoj ke studiu – nebát se, mít odhodlání překonávat překážky, mít motivaci a důvěru v sebe. Podpora okolí a komunikace byly označovány za téměř stejně důležité jako pravidelná příprava – studenti vyzdvihovali nutnost vzájemného kontaktu, sdílení zkušeností, komunikace (mezi sebou i s vyučující), zpětné vazby na svoji práci. Vzhledem k rozdílným hudebním zkušenostem respondentů se zřejmě osvědčuje nabídka různě koncipovaných materiálů s diferencovanou obtížností. Například interaktivní procvičování v LearningApps nebylo statisticky vyhodnocené mezi nejvíce preferovanými materiály, přesto v kvalitativním šetření bylo vyžadováno jednotlivcem „více cvičení v LearningApps“. Pro vyučující je závažnou informací, že nebyla příliš využívána doporučená literatura – což mohlo být způsobeno uzavřením knihoven, případně dostatkem jiných materiálů⁷. Odborná literatura oboru by však neměla zůstat stranou mimo zájem studentů.

Závěr

Odpovědí na výzkumné otázky jsou zjištění, že součástí úspěšných učebních strategií

studentů při distanční výuce hudební výchovy byla pravidelná včasná příprava, aktivní účast v on-line hodinách, ale i komunikace všemi možnými způsoby se spolužáky a vyučující. Strategie zahrnují také ambice zdat se případné obtíže a sdílení zkušeností nebo nejistot s ostatními. Studenti stejnou měrou oceňovali nabídku materiálů i komu-

nikaci – vzájemný pravidelný kontakt byl velmi často zmiňován jako důležitý moment v procesu učení.

Jako vyučující považují za nejzávažnější dopad distanční výuky absenci společných hudebních zážitků, které snad prožijeme příští rok. Povzbuzující je tedy apel studentky „neztrácejte motivaci a naději!“

b

Poznámky

- 1 Rozvoj dalších dovedností probíhá v bloku Didaktika hudební výchovy 1–3
- 2 PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. Pedagogický slovník. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9 s. 230
- 3 Triangulace využívá kombinaci různých metod k zajištění vyšší validity výzkumu nebo obohacení výsledků dalším pohledem na problém. Podle HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, s. 15
- 4 STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X
- 5 HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, s. 51
- 6 První krok se nazývá tematizace, druhý kategorizace, třetí dimenzionalizace. Někteří autoři místo označení „pojmy“ pracují s označením „témata“ nebo „kódy“. Podle GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP: Výzkumné metody v pedagogické praxi. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4366-4, s. 48
- 7 Přesto mnoho publikací zůstalo přístupných na dálku přes systém Kramerius

Literatura

1. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. Pedagogický slovník. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9 s. 230
2. STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X
3. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, s. 51

Résumé

Studie se zaměřuje na učební strategie, které studenti se specializací Učitelství pro mateřské školy používali při distanční výuce dvousemestrálního bloku předmětů Hudební výchova pro MŠ. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké studijní opory byly studenty během distanční výuky nejvíce využívány, které části učiva činí studentům potíže a co bylo součástí úspěšných učebních strategií. Výzkumné šetření kombinuje kvalitativní i kvantitativní přístup a vychází z výpovědí studentů uvedených v dotazníku.

Klíčová slova: distanční výuka, hudební výchova, učitelství pro mateřské školy, učební strategie, elektronické opory, didaktika.

Key words: distance learning, music education, kindergarten pedagogy, learning strategy, digital study materials, didactics.

Veronika Růžičková působí na Katedře hudební výchovy a kultury Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Vyučuje studenty oboru předškolní pedagogika. Vystudovala

aktuální výzvy pro hudební výchovu

aprobaci hudební výchova a český jazyk. Více než 10 let se věnuje práci s předškolními dětmi v Salesiánském středisku mládeže v Plzni a píše pro ně písničky. E-mail: vruzicko@khk.zou.cz

Štěpánka Syrovátková absolvovala obor Sociální a pastorační práce a Diakonika na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zaměřuje se na podporu profesního růstu pedagogů a jejich komunikaci. V současné době působí na Katedře sociologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. E-mail: syrstep@kss.zou.cz